

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.
Ústav české literatury a literární vědy FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
e-mail: Josef.Vojvodik@ff.cuni.cz

Posudek na diplomovou práci Zuzany Špicové

*Tři příběhy mezi Východem a Západem.
„Ctnostný jinoch“, „Božský milenec“, Obětování dítěte“*

Předmětem diplomové práce Zuzany Špicové je rekonstrukce zpracování, realizací a proměn tří syžetů („ctnostný jinoch“, „božský milenec“, obětování dítěte“) v západních a východních literaturách. Konceptně-metodologickým rámcem popisu těchto syžetů a komparace jejich variant a tím také civilizačních a kulturních odlišností je jejich poetika. Vedle proměn syžetů ukazuje tento přístup také proměny žánrů, neboť jednotlivé syžety přešly z kanonizovaných souborů textů jako Starý zákon nebo Korán do různých veršových i prosaických sbírek, byly zpracovávány jako lyrickoepické básně, historické romány, anekdotické povídky apod. Stejně tak syžety z antických mýtů a tragédií, z indických eposů atd. Autorčina rekonstrukce proměn syžetů se tak dotýká několika aspektů: interkulturní hermeneutiky, literární antropologie, mytologiky a religionistiky, ale také teorie žánrů. Zuzana Špicová zvažuje různé přístupy komparace mezi literaturou Západu a Východu (postkoloniální studia, indoevropská poetika, model „kánonu“ světové literatury) s vědomím hranic jejich možností. Diferencovaně přistupuje také k jednomu ze současných módních trendů literární vědy, k „postkoloniálním studiím“ a k jejich kritice tzv. evropocentrismu, které ovšem zůstávají často vězet ve schématech a klišé o Západu a Východu.

Nejvýhodnějším přístupem se Zuzaně Špicové jeví, jak zmíněno, poetika syžetů. Zde vychází z teorie ruských formalistů, zejména V. M. Žirmunského a z historické poetiky A. N. Veselovského. V této souvislosti by bylo možné zmínit také distinkci Borise Tomaševského mezi *fabula* a *syžet*. Samotný pojem „syžet“ má v ruském formalismu svoji tradici (zatímco např. německá literární teorie pracuje mnohem spíše s pojmem „téma“ a angloamerická spíše s pojmem „plot“), která má své pokračování také v sémiotice „tartusko-moskevské školy“ zejména u Ju. M. Lotmana, který uvažuje (již v knize *Struktura chudožestvennogo teksta*, 1970) o cyklickém mechanismu konstituce textu v cyklicky uzavřených kulturách – těmto odpovídá podle Lotmana funkce mýtu -, a o lineárně se otevírajících kulturách

Západu, kde tomuto principu odpovídá právě funkce syžetu, který je podle Lotmana sekundárním systémem. Zatímco bezsyžetový text klasifikuje, utřídí a afirmuje ztvárněný svět, syžetový text naopak zpochybňuje, zakládá experiment a jako „subverzní“ prvek převrací hierarchie. Lotman velmi jasně uviděl že „syžet“ znamená ve vztahu k textu především „co“ a nikoliv „jak“. Proto je syžetovost spojena s (re)produkcí textu, je hermeneuticky konfigurovatelný a využitelný, spojený s principem mimese (a mimetické iluze), jak jej vytvořila západní antika. V této podobě syžetovost dále rozvíjely umělecké texty renesance až k modernismu. Lotman rozlišuje u syžetových textů jejich cyklicky-prostorovou *bezsyžetovou* rovinu, která reprezentuje „svět“ a narativně-lineární *syžetovou* rovinu, která reprezentuje „událost“ popř. celý řetězec událostí. Tím, že člověk vymýšlel syžety, naučil se, jak říká Lotman, poznávat syžet v životě a tímto způsobem také život interpretovat.

Zuzana Špicová považuje právě poetiku syžetů za zvláště vhodnou pro srovnávací rekonstrukci konvergencí a diferencí mezi Západem a Východem a v šesti bodech velmi jasně a systematicky určuje postup této rekonstrukce. Vychází z objevení syžetu, společného pro více literatur, představuje ho v základní formě, rozděluje syžety na jednotlivé motivy, charakterizuje postavy a dále objevuje základní centra, z nichž syžet vzniká, sleduje působení archetypů a kulturní a literární kontexty zvažuje jejich status. Důležitým krokem je sledování způsobu, jak se syžet (nebo jedna konkrétní varianta) proměňuje v čase a jak se dále vyvíjí z jednoho centra, popř. jaké změny s sebou nesou různá historická zpracování jednoho kulturního okruhu. Tento časový aspekt, proměna syžetů v čase, koresponduje s lotmanovskou teorií syžetu a syžetovosti jako *události*, která (textový) model světa de- a re-kontextualizuje, předváří a konstruktivním způsobem de-konstruuje. Zdá se mi, že právě tento aspekt je také v popředí rekonstrukce proměn syžetů v práci Zuzany Špicové. Syžet chápe jako soubor narativních obsahů, který je tvořen různými událostmi, situacemi, postavami, světem a jeho časo-prostorovou strukturou. Zuzana Špicová rozšiřuje pojem syžetu o kategorii *cíle* v tom smyslu, že syžet je ukončen jakmile je úkol naplněn.

Na základě takto jasně určených metodických kroků postupuje Zuzana Špicová velmi systematicky. Vytvořila si základní schéma, které komparaci sledovaných proměn zpřehledňuje (mytologický/náboženský rámec, forma, charakteristika typů postav, božstva, důkaz, způsob potrestání, obětování ad.). Zuzaně Špicové se podařilo také ukázat a doložit – již samotný rozsah a širě zkoumaných textů je pozoruhodná –, jakým způsobem jednotlivé syžety, resp. jejich varianty, migrovaly, jak se proměňovaly nebo emancipovaly od původního a základního kulticko-mytologického rámce.

Její technika a metodika komparace také velmi pěkně a názorně demonstruje nápadnou afinitu syžetů k dramatickému textu. Je to vedle zmíněné „události“ aranžování a

organizování časoprostorového kontinua a postav ve zkoumaných textech, což zakládá dynamickou a procesuální perspektivu syžetů, také podstatný aspekt syžetů (a „syžetovosti“), kterým je *situace*. Zuzana Špicová ukazuje, že syžet možno interpretovat také jako ztvárnění alternativních průběhů určité situace, které mají obecně lidský dosah (touha, svedení, ctnost, nevěra, žárlivost, oběť, smrt etc.). Tím demonstruje lotmanovskou tezi o otevřenosti syžetu, o jeho rozvíjení a pokračování ve strategických situacích postav a podle určitých pravidel. Syžet tak „vystupuje“ do popředí nejen jako pojem, který spojuje naratologické texty s kulturně-analytickými přístupy, ale také jako kognitivní princip řádu lidských zkušeností.

Z tohoto hlediska se srovnávací poetika syžetů ukázala v práci Zuzany Špicové nosnou a produktivní: syžety a jejich *události* spojované do příběhů jsou rekonstruovány jako svébytná forma konstituce smyslu konkrétních situací, jako vzorec přístupu ke světu a k poznání světa. Literární syžet jako *ens fictum* ukazuje životní souvislosti a chování jednajících postav, způsoby a formy, jejichž prostřednictvím člověk ve svém životě sám sobě zpřístupňuje a poznává svět. V těchto příbězích nacházejí nejvlastnější pole své artikulace konkrétní ideje, které provázejí všechny představy spojené s žitým světem a konáním v žitém světě. V příbězích – jak ukazuje Jurij M. Lotman, ale také fenomenologie příběhů (Wilhelm Schapp, ale také Paul Ricœur a někteří další) –, které jsou v životě vyprávěny a které „život vypráví“, získávají konkrétní ideje svoji podobu. Konkrétní ideje jako zvláštní forma vědění, které obsahově odpovídají obecným pojmům, ale jsou závislé na konkrétním prožitku a zkušenosti, v nichž se tyto pojmy realizují. Mají svoji skutečnost a tím se také odlišují od čistě logicky konstruovaných pojmových významů. Idea lásky, touhy, statečnosti, utrpení, ctnosti, oběti atd. jsou nejdříve čistě abstraktní pojmy, které je možné obecně chápat a pojmenovat, ale teprve v příbězích získávají svoji konkrétní podobu a smysl.

Diplomová práce Zuzany Špicové představuje samostatný a pozoruhodný výkon, zasluhující uznání již pro šíři zpracovaných textů literatur západního i východního kulturního okruhu a jejich znalost. Přesvědčuje jasnou argumentací, stejně tak jako systematickostí zvolené metodiky při – také jazykově a stylisticky živé a neotřelé - rekonstrukci sledovaných „tří příběhů mezi Západem a Východem“. Proto nemohu pro diplomovou práci Zuzany Špicové navrhnout jiné hodnocení než: **výborně**.

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.

V Praze dne 31. srpna 2012